

מנהגי ספירת העומר

הרמב"ן רואה את ימי ספירת העומר כמדרגת חול המועד ואת חג השבועות כיום טוב האחרון של פסח כדוגמת שמיני עצרת בסוכות

1. רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק לו

(לו) עצרת היא - ... וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש. ולכך יקראו רבותינו ז"ל בכל מקום חג השבועות עצרת, כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן.

בגמרא מובא שבתקופה זו מתו תלמידי רבי עקיבא כיון שלא נהגו כבוד זה בזה

2. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב

אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת.

ובמדרש מובא שמתו כיון שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה

3. קהלת רבה (וילנא) פרשה יא

רבי עקיבא אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו בחיזי בין פסח לעצרת ובסוף העמידו לי שבעה ואלו הן, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבי מאיר ורבי יוסי ורבי שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ורבי יוחנן הסנדלר, אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה. אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה.

זמן המנהג

בדרשות תלמיד הרשב"א מובא שימי העומר הם ימי דין ובלל זה נמנעים מלהסתפר ולשאת נשים

4. דרשות ר' יהושע אבן שועיב יום ראשון של פסח

למה צוו החכמים ז"ל להזכיר טל ביום הראשון של פסח, וצוה תורה לספור ספירת העומר מיום השני ואילך דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת, ומתרגמין מבתר יומא טבא, כי טל הוא רחמים כטעם המצה, והבאת העומר הוא הדין, ומטעם זה באה מהשעורים לכן ספירתו בלילה אחר צאת הכוכבים, והזכרת הטל ביום ובתפלת המוספין שהוא שעת רחמים...

ולכן נהגו *לגדל שפם עד עצרת, ואין *כונסין נשים בזה הפרק, ואף על פי שיש טעם אחר במדרש על אותן שנים עשר אלף זוגות תלמידי דר' עקיבא שמתו מן הפסח עד העצרת.

בנוסף מביא חשבון לפיו אם נחסיר את ימי השמחה מכל התקופה של פסח ועד שבועות נקבל 33 ימים

ומה שנהגו רוב העם להגדיל שפם עד ל"ג לעומר לא מצוינו בו ענין, ובתוספות פ' כי מה שאמר ל"ג אינו כמו שנוהגין, אלא ל"ג יום כשתסיר שבעת ימי הפסח ושבעה שבתות ושני ימי ראש חדש שהן ששה עשר יום שאין אבלות נוהג בהם, נשאר מן הארבעים ותשעה ימים ל"ג, וזהו מאמרם ל"ג יום לעומר.

שמעתי שיש במדרש עד פרס העצרת והוא חמשה עשר יום העצרת כאמרם פרס הפסח פרס החג שהם חמשה עשר יום בניסן ובתשרי, וכשתסיר חמשה עשר יום מארבעים ותשעה יום נשארו שלשים וארבעה, והנה הם שלשים ושלשה שלימים ומגלחין ביום שלשים וארבעה בבקר כי מקצת היום ככולו. (ובספר המנהג הלכות אירוסין ונישואין עמ' תקלח כתב חשבון זה בשם הרז"ה וכתב להחיר בל"ג בעומר)

גם בכתבי האר"י מובא שהם ימי סוד ולא מסתפרים עד שבועות

5. פרי עץ חיים שער ספירת העומר פרק ז

הנה ימי העומר כבר בארנו שהם ימי הדין סוד... מע"ח: מורי זלה"ה לא היה מסתפר מערב פסח עד ערב שבועות לא בר"ח ולא בל"ג בעומר ואמר לי הטעם שלא לגלח בימים אלו כי כבר ידעת שיש תיקון אחד בגולגלתא...

בענין ההולכים על קבר רשב"י בל"ג בעומר אני ראיתי למורי ז"ל... העיד לי הר"מ ששנה אחת קודם שהכרתי אותו שהלך שם לגלח את בנו במשחה ושמחה.

גם לנוהגים ע"פ הקבלה מתגלחים ביום שישי כשחל מ"ט לעומר בשבת

6. ערב חג בשבת: מורה באצבע לחיד"א אות רכ"א

והרב החסיד מהר"ר שלום שרעבי כתב בכ"י [נדפס בנהר שלום דף כה] לדעתי אם יחול מ"ט לעומר בשבת לא יגלח בערב שבת אך הכריחוני לגלח וחתן אינו מותר לגלח קודם יום מ"ט. וכן עיקר אם חל יום מ"ט בשבת יגלח בערב שבת ולא יכנס לחג כשהוא מנוול.

שו"ע מביא את טעם האבלות ומכריע להקל בל"ד בעומר

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תצג

סעיף א: נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא; אבל לארס ולקדש, שפיר דמי, ונשואין נמי, מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו.

סעיף ב: נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר, שאומרים שאז פסקו מלחמות, ואין להסתפר עד יום ל"ד בבקר. אלא א"כ חל יום ל"ג ערב שבת שאז מסתפרין בו מפני כבוד השבת (וכן לענין נישואין כתב בחזו"ע יו"ט עמ' רנה שלכתחילה יש להמתין עד יום לד).

מנהג הרמ"א להקל ביום ל"ד, ויש מהאשכנזים נוהגים מר"ח עד שבועות

הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו, אלא מסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון (מהר"ל ומהר"ם). ואין להסתפר עד ל"ג בעצמו ולא מבערב (מהר"ל). מיהו אם חל ביום ראשון, נוהגין להסתפר ביום ו' לכבוד שבת (מהר"ל).

רמ"א סעיף ג: מיהו בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר, ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך, אעפ"י שמותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו.

ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך, לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר.

ועל דרך האמת צריך שלא יגלח מע"פ = מערב פסח = עד ערב חג השבועות כמו שכתבו גורי האר"י זצ"ל ונתבאר טעמו טעם כעיקר.

הילקו"מ צרף לספרת הרדב"ז אצ ספרת האומרים שיש לחלק בין תספורת הראש לגילוח הזקן

11. ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן תצג

יב. החרדים לדבר ה' נזהרים גם לגבי גילוח הזקן, שלא לגלח בימי העומר.... ויש אומרים שאם מצטער הרבה כשאנו מגלח זקנו בעומר, והוא במקום צורך גדול, יש להקל לו לגלח הזקן בכל ערב שבת לכבוד שבת, כי לא דיברו הפוסקים בגילוח הזקן כלל בזמננו. (ע"פ חזו"ע יו"ט עמ' רס"ג. ובמעדני שלמה עמ' יט כתב בשם הגרש"א שגילוח הוא בכלל תספורת.) ומכל מקום טוב וראוי מאד להתחזק במנהג זה שלא לגלח גם הזקן.

(יב"א חלק ב' סימן טז תאהע"ו. שו"ת חזון עובדיה חלק א' עמוד כב) – אמנם בשיעור אמר הרב יצחק דברים אחרים אפילו על ראש חודש שחל בשבת.

תספורת בימי שבח והודיה

ר' חיים לפאג' מביא מנהגים של יוצאי מדינות שתקנו ימי הודאה בימי העומר והסתפרו בהם

12. מועד לכל חי פרק ו אות ח – לענין יום העצמאות

נהגו בעירנו אזמיר יע"א איזה משפחות שיש להם פורים כיום ח' לחודש אייר והם מאנשי א"י כיאו יע"א שנעשה להם נס וקבעו אותו היום פורים לדורות וכמו כן יש משפחות הבאים מאנשי אנגורה ויש להם פורים ביום אחד עשר לחודש הזה ואין אומרים בהם תחנונים ויש מהם שמסתפרים בהם כי יום טוב שלהם הוא. ועיין מה שכתב מורינו הרב משה אלשקר בתשובות סימן מ"ט ובסוף ספר חיי אדם יעויין שם.

הרב יצחק ניסים התיר אפילו נישואין ביום העצמאות על בסיס דברי האחרונים הללו (ולמעשה לענין נישואין מועצת הרה"ר דחתה דבריו)

13. שו"ת יין הטוב לרב יצחק ניסים חלק ב סימן יא

המורם מכל האמור יום נס שאירע בימי הספירה יש להתיר להנשא ולהסתפר בו. באשר ליום העצמאות הנה אמנם היתה צפייתנו כי התקומה המדינית תתלווה בגאולה רוחנית שהנהגת המדינה וארחות חיינו יהיו מושתתים על עקרי היהדות וערכיה ולא זכינו לכך, אולם ענין זה אין בו להעביע על שמחת התקומה כשלעצמה משום שהלקויים עשויים הם לחלוף ותפילתנו כי יזכנו השי"ת לגאולה השלמה והאמיתית.

וכן כתב הרב גורן כרב הצבאי הראשי בשם הרב פנחס להתיר לחיילים ולכלל ישראל. וכן פסקו ראב"ד תניס'ר דוד בן בארון. והובא שם בשם הרב מו"ז ששמע מאביו שהוא קל וחומר מברית מילה. (ויכתב דוד עמ' רב)

ע' למעשה נראה שצד חיוב השמחה וההודאה גדול משמעותית מצד איסור הגילוח בעומר, ק"ו בגילוח הזקן בלבד. והמחמיר בשיעור הראש תע"ב.

סיכום השיטות בזמן מנהגי העומר

תקופה	סיבה	הפוסקים
מפסח עד שבועות	מ"ט יום שלמים. שהם ימי דין	מנהג המקובלים בתספורת
מפסח עד שבועות	בניכוי חוה"מ, שבתות ור"ח יש נטו ל"ג ימים	ר"י איבן שועיב.
מפסח עד ל"ד	מ"ט פחות חצי חודש	פסק השו"ע.
מפסח עד ל"ג	סיום המגיפה	פס"ק הרמ"א
מר"ח אייר עד שבועות	ל"ג ימים כפשוטו	יש נוהגים ברמ"א (משנ"ב טו מנהג וילנא מלבד בלג בעומר)

תספורת בראש חודש ובימי שמחה

לבעלי שמחה התירו תספורת מערב יום השמחה שלהם ובראש חודש אייר השו"ע אסר

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תצג

רמ"א סעיף ב: ומי שהוא בעל ברית או מל בנו, מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה. (הגהות מנהגים).

שו"ע סעיף ג: יש נוהגים להסתפר בראש חדש אייר, וטעות הוא בידם.

הרדב"ז מביא סברא להקל להסתפר בכל יום שלא אומרים בו תחנון ולמעשה כותב להתיר להתגלח כל ערב שבת

9. שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרפז

שאלת ממני על מה שנהגו להסתפר בראש חדש אייר אם הוא מנהג הגון או לא.

תשובה אנא עבידנא עובדא בנפשאי ואני מסתפר כל חדש ניסן ור"ח אייר וכן נהגו רוב העולם והטעם כיון שהם אסורים בהספד ובתענית אין אבילות זה שהוא תלוי במנהג נוהג בהם וכן כתבו בשם התוספות ומה שכתוב בבית יוסף שמנהג זה הוא בטעות אינו נכון כלל דאפילו לדין שאין אנו נוהגין איסור התספורת אלא עד ל"ג לעומר מ"מ ר"ח אינו בכלל האיסור כיון שהוא אסור בהספד ובתענית שהרי עיקר איסור התספורת אינו מן הדין אלא ממנהג ואתי מנהג ומבטל מנהג בטעמא כל דהו.

תו איכא טעמא דאיכא צער בגידול השיער למי שרגיל להסתפר ולא עדיף האי מנהגא ממצות עשה של סוכה דקי"ל מצטער פטור ובל"ג יום רבי טפי והאדם מצטער.

ובר מן דין אני ראיתי כמה קהלות שלא נהגו מנהג זה כלל ומסתפרים בכל שבוע כפי מנהגם לכבוד השבת וכיון שאין זה קבוע בכל ישראל אף על פי שאותו מנהג שנהגו להסתפר בר"ח אייר לא יהיה מנהג כלל נקיטין כוונתיה דהוי מנהג ממוצע ומינה לא תזוז. (המשנ"ב תצ"ג ה הקל רב בר"ח שחל בערב שבת ואפילו לשאת אשה)

גם החיד"א כותב שמנהג התספורת הוא מנהג קל ונדחה בטעם כלשהו, אמנם לפי הסוד אין בזה היתרים

10. שו"ת חיים שאל לחיד"א חלק א סימן ו

והמסתכל יפה בעיקרי ושרשי הדברים קדמה ואתיא ידיעה ודאי' דמנהג זה קל מאד וכמו שנבאר. הנה הרדב"ז בתשובה... ובטעמא כל דהו דחינן ליה... ועוד אני אומר דמנהג זה אין לו יסוד וטעם מספיק על פי פשוט כאשר יראה הרואה.

צ"ה לענין סעודת שבע ברכות בימי הספירה. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט לענין סעודת שבע ברכות וה"ה לסעודת מילה)

נשים וילדים בתספורת

באבלות ל' נחלקו השו"ע והרמ"א אם יש איסור תספורת לאשה

14. שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שצ סעיף ה

אשה מותרת בנטילת שער אחר ז'. (הגה: ויש אוסרים אף לאשה, וכן עיקר).

ולענין קטן הסכימו שלא שייך בו אבלות

15. שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שצו סעיף ג

קטן שמת אביו ואמו, ואפילו הגדיל תוך שבעה, בטל ממנו כל דין אבלות ואינו חייב בו. (ויש חולקים כשהגדיל תוך שבעה)

למנהג הספרדים נשים וקטנים אינם בכלל איסור תספורת

16. שו"ת אור לציון חלק ג פרק יז - דברים הנוהגים בעומר

אין להסיר שערות מכל חלקי הגוף בימי העומר. (שהוא מדין אבלות ולא כדיני חוה"מ. ונפק"מ גם לשפם)

נשים מותרות להסתפר בימי העומר (ולפי הסוד אפשר ששייכות). וכן מותר לספר **ילדים** קטנים פחותים מגיל שלש עשרה שנה בימי העומר (שאין אבלות בקטן).

למנהג אשכנז נשים וקטנים בכלל המנהג של להסתפר

17. משנה ברורה סימן תקנא ס"ק עט

(עט) תספורת וכו' - ואחד האיש ואחד האשה שוין לאיסור ואפשר שיש להתיר באשה [לגלח] ריבוי שער דצדעין [פמ"ג]:

18. הלכות חג בחג ספירת העומר לרב קארפ עמוד סט

טז איסור התגלחת נוהג גם לקטנים ויש מקילין בזה לצורך קטנים והמנהג להחמיר. ואם הקטן מצטער אין להחמיר.

עי' תה"ד ס' קנ"ב (לענין כיבוס בין המצרים) דבקטנים שייך חינוך חדא משום אבילות וחדא משום עגמת נפש. ובמג"א תקנ"א סקל"ח ובחיי"א כלל קל"ג סי"ח דאפי' לא הגיעו לחינוך אסור וכל הני טעמים שייכים גם באיסור תספורת בספירה שהוא גם מחמת אבילות.

וחלקה מותר בין בחוה"מ ובין בעומר. הלח"ג בחג.

שמיעת כלי נגינה

המג"א אסר ריקודים ומחולות של רשות

19. מגן אברהם סימן תצג

א שפיר דמי. שמא יקדמנו אחר, ונ"ל דמותר לעשות באותו פעם סעודת אירוסין (עס' תקנ"א ס"ב) אבל לעשות ריקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור ונ"ל שאף מי שעשה שדוכים אסור לעשות ריקודין ומחולות:

הפוסקים התירו נגינה לשם מצווה

20. שו"ת אור לציון חלק ג - הערות פרק יז - א - דיני דברים

הנוהגים בעומר

ונראה שאעפ"כ לכבוד ברית מילה או בר מצוה יש להתיר... שהרי אף בתספורת שאסורה בימי העומר, כתב הרמ"א שם בסעיף ב', שמי שהוא בעל ברית מותר להסתפר בימי ספירה לכבוד המילה, א"כ הוא הדין שמותר לנגן בכלי שיר לכבוד המילה, כיון שהיא שמחה של מצווה, וכלשון המג"א שם שנהגו לאסור ריקודין ומחולות של רשות. ומשמע של רשות דוקא ולא של מצווה. (וכ"כ בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סי')

סיכום להלכה מנהגי ספירת העומר

נישואין

נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא (שו"ע תצג א)

תקופת המנהג למנהג הספרדים איסור נישואין וכן איסור תספורת להלן הוא עד בוקר ל"ד לעומר (שו"ע תצג ב) ולמנהג האשכנזים המנהג העיקרי בארץ ישראל עד בוקר ל"ג בעומר (רמ"א שם) ויש מנהגים נוספים.

נישואין בשעת הדחק - למנהג האשכנזים יש מתירין להתחתן כבר בליל ל"ג בעומר כאשר הוא יוצא בערב שבת (המועדים כהלכתם עמ' תרנא בשם הרב אלישיב) ויש מתירין בכל שנה כשאין אולמות פנויים במוצאי ל"ג בעומר (שם) ולמנהג הספרדים מותר בשעת הדחק להתחתן בליל ל"ד בעומר (חזו"ע יו"ט רנד).

אירוסין – מותרים וכן מותר לעשות סעודה. אך ללא כלי נגינה (שו"ע שם. מג"א א)

תספורת וגילוח

אין מסתפרים - נוהגים שלא להסתפר בתקופה זו וכן לא לגלח הזקן (שו"ע תצג ב)

הנהגים על פי הסוד לא מסתפרים עד ערב שבועות וכן לא מקלים בימי שמחה.

נשים וילדים

למנהג הספרדים נשים וילדים אינם בכלל האיסור תספורת (אול"צ ג יז, ג) ואפשר שלנוהגים ע"פ הסוד יש להחמיר גם להם (רב פעלים ד ס"י טו)

ולמנהג האשכנזים ילדים אסורים בתספורת אלא אם הם מצטערים. וכן נשים אסורות (רמ"א שצ, ה) למעט לצורך טהרה או צניעות וכן מה שנוהגת לעשות על מנת שלא תתגנה על בעלה.

וחלאקה – התירו גם למנהג אשכנז (הלכות חג בחג עמ' סט)

שערות הגוף בכלל איסור הגילוח (אול"צ ג יז ד).

היתרים בגילוח - במספר מקרים הקלו הפוסקים בגילוח:

- **שפם** כשמעכב את האכילה (שו"ע תקנא יז)
- **בעלי ברית** כלומר אבי הבן הסנדק והמוהל ורשאים להתספר ביום שקודם הברית (רמ"א תצג, ב)
- **בר מצווה ביומו** (ילק"י שצ"ג טו, הלכות שלמה שס"ב יז)
- **יום העצמאות** (יין הטוב חלק ב סימן יד)
- **ראש חודש אייר שחל בשבת** - יש מתירים (משנ"ב תצג, ה) ויש אוסרים (בית דוד רפ"א)

ריקודים ושמיעת כלי נגינה

בימים אלו נוהגים שלא לשמוע כלי נגינה. והגם שאיסור נגינה לא הוזכר בדברי השו"ע ולא היה מנהג בני ספרד להחמיר בזה (אול"צ ג יז א) נכון שיחמירו גם הם בשמיעת כלי נגינה בימים אלה (חזו"ע יו"ט רנח)

היתרים בכלי נגינה - במספר מקרים הקלו הפוסקים בשמיעת כלי נגינה בתקופה זו:

- **אסרו חג פסח** – נהגו רבים מבני ספרד בתפוצות שונות לעשות את יום איסורו חג פסח כיום שמחה ושמעו בהם כלי נגינה, ומותרים גם בימינו (כי בא מועד עמ' מב בשם הרב אלישיב. ובשו"ת יוצב אברהם

א' סימן סח התיר מספק גם לאשכנזים מדין ימים שלא נוהגים בהם תחנון)

- **אירועי מצווה** כגון ברית מילה, בר מצווה בזמנה (אול"צ ג יז א) ויש אומרים גם כשהחתן דורש בה (פת"ש שצא, ה), הכנסת ספר תורה (חזו"ע יו"ט רנ"ט), שבע ברכות (אג"מ צה, ב) סעודת שבע ברכות (משנה הלכות ו, קט)
- **קלטות סיפורים לילדים** המשולבים בהם שירים (הלכות שלמה שם הערה 53)
- **אדם חולני** וכן אדם הזקוק לחיזוק הנפש (שם הערה 54) ויעשה זאת בצנעה.
- **מורה לנגינה** אם עושה לפרנסתו ולא להנאתו מהניגון (אג"מ ג, פז)
- **הלומד לנגן** והוא בשלב הלימוד שאינו נהנה מן הנגינה (ספ"כ ב, יב בשם הגריש"א)
- **גנות שמנגנת** לילדי הגן (חוט שני שם)

שירים שקטים - שאינם מתאימים לרקודים ומחולות כמוסיקה קלאסית יש שהתירו במקום צורך (הלכות שלמה יא הערה כב, 54. הרב יעקב אריאל [באתר ישיבה](#))

שירה בפה – מותרת כשהיא דרך הודאה להשם או תפילה גם בשירי שמחה (יחוד ו' לד אפילו לענין בין המצרים) ויש מתירים דווקא בשירי נשמה שקטים המרוממים את האדם ואינם מעוררים לריקוד (הלכות שלמה שסא) או בשירי מוסר שאינו דרך שמחה (חוט שני שבת ד ש"ט).

ברכת שהחיינו

מותר לברך ברכת שהחיינו בתקופת ספירת העומר בין על בגדים ובין על פירות חדשים (משנ"ב תצג, א. כה"ח תצ"ג ד). ויש אומרים שנכון ממידת חסידות להמתין ולברך על הבגד בשבת (יחוד"ד א כד).

הלכות נוספות לימי הספירה

מעבר דירה - מותר להיכנס לדירה חדשה בימי הספירה, ואף מותר לצייר ולסייד הדירה, או לעשות טפטים לנוי (יחוד"ד ג ל. הלכות חג בחג עמ' נח בשם הגריש"א)

תיקון המידות - וכל זה שעושין זכר כדי להתרחק מהשנאה והקנאה והתאוה והגאווה והכבוד ולקנות מדת האהבה והענוה והשלום (כה"ח תצג ה בשם האר"י)